

Δελτίον της Χριστιανικής Αρχαιολογικής Εταιρείας

Τόμ. 3 (1903)

Δελτίον ΧΑΕ 3 (1894-1902), Περίοδος Α'

Μουσείον της Χριστιανικής Αρχαιολογικής Εταιρείας. Μελέται, εργασίαι και περιηγήσεις του 1895

Γεώργιος ΛΑΜΠΑΚΗΣ

doi: [10.12681/dchae.1551](https://doi.org/10.12681/dchae.1551)

Βιβλιογραφική αναφορά:

ΛΑΜΠΑΚΗΣ Γ. (2013). Μουσείον της Χριστιανικής Αρχαιολογικής Εταιρείας. Μελέται, εργασίαι και περιηγήσεις του 1895. *Δελτίον της Χριστιανικής Αρχαιολογικής Εταιρείας*, 3, 19–34. <https://doi.org/10.12681/dchae.1551>

ΔΕΛΤΙΟΝ ΤΗΣ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

Μουσείον της Χριστιανικής Αρχαιολογικής
Εταιρείας. Μελέται, εργασίαι και περιηγήσεις του
1895

Δελτίον ΧΑΕ 3 (1894-1902), Περίοδος Α' • Σελ. 19-34

ΑΘΗΝΑ 1903

ΜΟΥΣΕΙΟΝ

ΤΗΣ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

Γ. ΛΑΜΠΑΚΗ

Διευθυντοῦ τοῦ Χριστιανικοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Μουσείου

ΜΕΛΕΤΑΙ, ΕΡΓΑΣΙΑΙ ΚΑΙ ΠΕΡΙΓΗΗΣΙΣ ΤΟΥ 1895

Φίλοι ἑταῖροι,

νδέκατον τουτὶ ἔτος εὐσχήμως καὶ πάλιν παρουσιάζομαι ἐνώπιον ὑμῶν, ἐκτιθέμενος τὰ περὶ τῆς κατὰ τὸ 1895 καταστάσεως τοῦ ἡμετέρου Μουσείου, τῶν ἀνὰ τὴν Ἑλλάδα περιηγήσεων καὶ σπουδῶν ἡμῶν, καὶ τῶν εἰς τὸ Μουσεῖον ἡμῶν λόγου ἀξίων περιελθόντων ἀντικειμένων.

Α'. Κατάστασις τοῦ Μουσείου.

Καθ' ὅλον τὸ λήξαν ἔτος περιῆλθον εἰς τὸ Μουσεῖον ἡμῶν 120 ἀντικείμενα, ἐγγραφέντα ἐν τῷ κώδικι τοῦ Μουσείου ὑπὸ τοὺς ἀριθ. 2089—2208.

ἴτοι εισῆλθον		προῆλθον δὲ
Φωτογραφίαι		Ἐκ δωρεᾶς .....
Ἀρχιτεκτ. κατόψεις		Ἐξ ἀγορᾶς .....
Μίτρα		Φροντίδι Διευθύνσεως .....
Σάκκος ἀρχιερατικός		
Χειρόγραφα		
Τὸ ὅλον ..	120	Τὸ ὅλον ..
		120

Ἐπεσκέφθησαν δὲ τὸ Μουσεῖον καθ' ὅλον τὸ ἔτος 1895 ἐν ὅλῳ ἐπισκέπεται 4631. ἴτοι κατ'

Ἰανουάριον	680	Ἰούλιον	261
Φεβρουάριον	760	Αὐγουστον	284
Μάρτιον	1100	Σεπτέμβριον	258
Ἀπρίλιον	614	Ὀκτώβριον	121
Μάϊον	220	Νοέμβριον	87
Ἰούνιον	135	Δεκέμβριον	111
Τὸ ὅλον	4631 (1)		

B'. Περιηγήσεις ἡμῶν ἀνὰ τὴν Ἑλλάδα.

Ὅσοι περισσότερον τὴν προσφιλῆ ἡμῶν πατρίδα ἐξετάζωμεν, τοσοῦτοι, φίλοι Κύριοι, τῶν λόγων δύο σοφῶν ἀνδρῶν ἀναμνησκόμεθα, τοῦ ἀειμνήστου ἐν Βερολίῳ καθηγητοῦ τῆς χριστιανικῆς Ἀρχαιολογίας κ. Piper, ὅστις μοι ἔλεγεν ὅτι τὸ ἔδαφος τῆς Ἑλλάδος ὑπὸ χριστιανικὴν ἀρχαιολογικὴν ἔποψιν εἶνε ἀνερευνήτου καὶ ἀνεξέταστου, καὶ τοῦ ἡμετέρου ἀειμνήστου Ραγκαβῆ, ὅστις ἐν Βερολίῳ ὡσαύτως ἡμῖν ἔλεγεν, ὅτι ὅσοι ταχύτερον κατέλθωμεν πρὸς τὴν Ἑλλάδα, τοσοῦτοι πλείονα τῆς πολιᾶς Χριστιανικῆς Ἀρχαιότητος κειμήλια θέλωμεν διασῶσει. Τοσοῦτος ὁ πλοῦτος, ὃν εἰς τὰ σπλάγχνα αὐτῆς περικλείει ἡ προσφιλεστάτη ἡμῶν Πατρίς.

---

1. Εἰς τὸν ἀριθμὸν τοῦτον 4631, προστιθεμένου καὶ τοῦ διπλασίου αὐτοῦ, ἐπειδὴ οἱ διπλάσιοι καὶ πολλαῖς οἱ τριπλάσιοι τῶν ἐπισκεπτομένων εἰσὶν οἱ μὴ υπογραφόμενοι, οἱ ἐπισκεφθέντες κατὰ τὸ 1895 ἀνέρχονται περὶ τοὺς 13893.

Κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος 1895 κατὰ τοὺς μῆνας Αὐγούστον καὶ Σεπτέμβριον ἐπεσκέφθημεν, τὸ ὑπερήφανον τῆς Πελοποννήσου στέμμα τὴν Τρίπολιν (τῇ 24 Αὐγούστου), τὴν ἐπισκοπὴν Τεγέας (24 Αὐγούστου), τὸ βαρυσήμαντον διὰ τὰς χριστιανικὰς αὐτοῦ ἀρχαιότητας χωρίον Πιελὶ (27 Αὐγούστου), τὴν Μονὴν Γοργοπηκῶν ἢ τῶν Τσιπιανῶν (29 Αὐγούστου), τὸν ἄνω ταύτης ἡρειπωμένον ναὸν τῆς Ἀναλήψεως, καὶ τὴν Μονὴν Βαρσῶν (30 Αὐγούστου).

Εἶτα δὲ πάλιν ἐπεσκέφθημεν τὸ Ναύπλιον, Πάτρας, Πύργον, Ἀμυκλιὰδα, (1 — 8 Σεπτεμβρίου).

Εἶτα τὴν Χαλκίδα (12 Σεπτεμβρίου), τὸν Βῶλον (14 Σεπτεμβρίου), τὴν ἀρχαίαν ἐπισκοπὴν Δημητριάδος (15 Σεπτεμβρίου), τὴν Λάρισσαν (15—20 Σεπτεμβρίου), τὰ Τρίκκαλα (20 Σεπτεμβρίου), τὴν Μεγάλην Πουλιὰνα, τὴν Μονὴν τῶν Μεγάλων Πυλῶν (22 Σεπτεμβρίου), τὴν Μονὴν Δουσίκου (23 Σεπτεμβρίου), τὴν Καλαμπάκαν, τὸ δεύτερον (26 Σεπτεμβρίου), τὸ Μέρτζι (28 Σεπτεμβρίου), καὶ τὴν Καρδίτσαν (29 Σεπτεμβρίου).

Κατὰ δὲ Δεκέμβριον τὴν περίφημον Μονὴν τοῦ Ὁσίου Λουκᾶ, τὰ Ἀντίκυρρα, καὶ τὴν παρὰ τὰ Ἀντίκυρρα Μονὴν τοῦ Προδρόμου.

Καὶ ἐν μὲν τῇ Τριπόλει οὐδὲν λόγου ἄξιον παρατηρήσαμεν, καθ' ὅσον πᾶσαι αἱ ἐκκλησίαι αὐτῆς εἰσιν ἀνάξια λόγου ἔργα συγχρόνου τέχνης· σημειωτέον ὅμως ὅτι κεντημένας ἐπὶ τῆς ἐνδυτῆς τῆς ἁγίας Τραπεζῆς τοῦ ναοῦ τοῦ ἁγίου Δημητρίου ἀνέγνωμεν τὰς ἐξῆς θεολογικωτάτας ρήσεις :

α). Εἰς τὸ ἔμπροσθεν μέρος « **Ὁ Θρόνος σου ὁ Θεὸς εἰς τὸν αἰῶνα** ».

β). Δεξιᾷ τῶ ὀρθῶντι « **Ὁ καθήμενος ἐπὶ θρόνου δόξης θεότητος** ».

γ). Ἀριστερᾷ « **Ὁ ἔχων θρόνον τὸν οὐρανὸν καὶ ὑποπόδιον τὴν γῆν** ».

δ). Ὁπισθεν « **Ὁ καθήμενος ἐπὶ τῶν Χερουβὶμ καὶ ὑμνούμενος ὑπὸ τῶν Σεραφείμ** ».

Τούναντίον ὁμῶς ἑθαυμάσαμεν τὴν ἐν Τεγέχ Ἐπισκοπὴν (1) μετὰ τῶν ποικίλων κεραμοπλαστικῶν αὐτῆς κοσμημάτων, ἣν πολλὰ ἄνωγες ἐφωτογραφήσαμεν, καὶ φωτογραφικὰς εἰκόνας ταύτης ἐν τῷ ἡμετέρῳ Μουσείῳ κατεθέσαμεν ὑπ' ἀριθ. 2173 καὶ 2174.

Ἐνταῦθα ἀνέγνωμεν τὴν περιέρχον ἐπιγραφὴν (ὑψ. 0,31 πλ. 0,42).

ΕΝΘΑ
ΔΕΚΗΤΕΩΔΟΥΛΟΣ
ΤΟΥΘΕΟΥΛΕΩΝ
ΟΜΑΖΑΓΑΣΑΝΘΡΟ
ΠΟΣΓΕΝΑΜΕΝΟΣ

Ἐνθά

δε κεῖται ὁ δοῦλος

τοῦ Θεοῦ Λέων

ὁ Μαζαγάς ἀνθρῶ

πος γενάμενος.

Ἐσαύτως ἑθαυμάσαμεν τὰς ἐν Πιελὶ Χριστιανικὰς Ἀρχαιοτάτας, τὰς παραστάσεις τοῦ μυστικοῦ ἀστέρος τῆς Ἀποκαλύψεως, τὰς ἐπὶ σαροφάγων παραστάσεις τοῦ Α καὶ Ω συμπλεγμένων μετὰ σταυροῦ, τὰ ἐν τῷ ναῶ τοῦ Ἁγίου Νικολάου περισωθέντα θωράκια ς-ζ' αἰῶνος, καὶ τὸ ἐπὶ τοῦ ἐδάφους τοῦ ναοῦ περισωθὲν μαρμαροψηφοθέτημα (opus alexandrinum), κατὰ τὸ ὑπόδειγμα ὁμοίων ἔργων τῶν ἐν Πανόρμῳ καὶ Monreale κ. λ. τῆς Σικελίας ναῶν.

Τῆ 28 Αὐγούστου ἐπεσκέφθημεν τὴν Μονὴν Ἐπάνω Χρέπας, λεπτομερῶς ταύτην σπουδάσαντες καὶ μελετήσαντες.

Ἐν τῇ Μονῇ ταύτῃ ταύτῃ εὑρηνται πλεῖστα ἀναγεγλυμένα μαρμαρα τοῦ Θ' αἰῶνος, κοσμούμενα διὰ ποικίλων φυλλωμάτων.

Ἐπὶ τῆς πλακῆς τῆς Ἁγίας Τραπέζης (μκ. 1,03 πλ. 0,72 πχ. 0,10) εὑρηται ἀναγεγλυμμένος σταυρὸς ἐν μέσῳ φυλλωμάτων μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς « Γαβριὴλ ἱερομονάχου ».

Ἐπὶ τοῦ μύακος τοῦ ναοῦ παρίσταται τὸ « Ἐπὶ Σοὶ χαίρει » ἐπὶ δὲ τοῦ Δυτικοῦ τοίχου τοῦ ναοῦ παρίσταται ἐν ἐκτεταμένῃ εἰκόνι τὸ « πᾶσα πνοή ». Ἔργα μετρίας τέχνης. Ἐσαύτως ἐν τῇ Μονῇ εὑρηνται καὶ δι' ἀκίδος ἐπιγραφαὶ ις' αἰῶνος.

1. Αὕτη ἀνεκαίνισθη τῇ 1888 παρὰ τοῦ Τεγεατικοῦ συνδέσμου. Ἀπότυπα δὲ ταύτης ἀνακαίνισθῆς κατετέθησαν ἐν τῷ ἡμετέρῳ Μουσείῳ ὑπ' ἀριθ. 2349 καὶ 2350.

Ἐν χειρογράφῳ δὲ κώδικι ἐν τῇ Μονῇ ταύτῃ φυλασσομένῳ ἀνέγνωμεν τὰ λόγου ἄξια χρονογραφικὰ σημεῖωματα ταῦτα :

1796. Μαρτίου 19 εἰρθαν γὰ παρουν τὴν χῶρα καὶ ζῆς δέκα τοῖς του ἀπριλίου ἀνιξᾶν το πμουτροῦμ καὶ πῖραν τασκέβι του μονασιουριου τὶ αὐτὶ μέρα ἐπῖραν καὶ τὰ πρόβατα του μονασηριου 872 κ' τι αὐτι εἰμέρα ἀπᾶνου ζοβουνο ἔκοπαν τον ιγοῦμενον Καλῖνικον χρόνον 85. εοῖα του ι μιμη. (1)

18201. Μαρτίου 29 ηῖρθαν ηῖτουρζη εις τω μοναστηρι κεπιραν πράγματα του μοναστηριου κε τωεκαφαν και η Παναγια τουςεδοσε τω πελάτους.

1821 Σεπτεβρίου 23 εγηηετωρεσαλιω (ἔφοδος) ζηητριπολιτσα καιεγινε ταραχημεγάλη.

1822 Νοεμβρίου 30 ἐπήραν ηχηρησανη τω παλαμηδη καὶ ἐξοὺς ἐπηκαν κατου εις το βαρουση.

1825 ημερα δ. ἦρθεν ὁ προᾶῖμης ἀράπης εἰστριμπολιτῆ καὶ ἐκανε φρέτους εις τὼν μωρῆα χρονια :3: ἔως ωπουῖρθεν ο ευλωγειμένως ἰωαννης κυβέρουτης κετονεδίωξε.

1833 Ἰανουαρίου :17: ἦλθεν ο βασίλευς Ὠθων ω προῶτως τῆς Ελλάδος.

1790 : Ιουνίου : 28 : ἐσκόρησε ητριπολυτσα απο την παρούκλα καὶ ἐκράτησεν σωζὰ διώ χρονια.

Εἰς τὰς 1793 Ιουνίου 3: ἀνεδωσε εις ναῦπλιον καὶ εζο ἐνθύμησιν.

Καὶ ἐν τέλει τοῦ κώδικος ἀναγινώσκουμεν :

Καγὼ Ἰάκωβος ἱερομόναχος καὶ ἀρχιμανδριτης τῆς Τριπολιτῆς ἔδεσα τὸν παρὸν κόνδικα.

Ἐν τῇ Μονῇ τῆς Ἰοργεσπηκού ἢ τῶν Τσιπιανῶν τῇ 29 Αὐγούστου ἐπὶ τοῦ ἐδάφους ἔμπροσθεν τῆς Ἀγίας Τραπέζης ἐπὶ λίθου λευκοῦ μαρμάρου μηκ. 0,26 πλατ. 0,13 ἀνέγνωμεν τὴν ἐπιγραφὴν ταύτην :

---

1. Δύο ἐπιγραφαὶ ἐν τῇ Μονῇ ταύτῃ φέρουσι τὸ ὄνομα Καλλινίκου, ἡ μὲν ἔχουσα ἔτος 1742, ἡ δὲ ἔχουσα οὕτω :
ΚΑΝΚΙΡΜΧ | [=Καλλινίκουἱερομονάχου] | ΙΟΥΝΙΟΥ—14 | ΗΚΩΔΟΜΗ—
ΘΙ | ΚΑΝ ΤΑ ΚΕΛΙΑ | ΤΟΥΤΑ

ΗΞΕΝΗΞΕΝΟΘΕ|Ι|
 ΣΑΤΟΥΟΙΚΟΥΚΑΙΟΙΚΕΙΩΝ

ΟΙΚΕΥΡΑΤΟΤΜΟΝΗΝ
 ΤΗΣΚΥΡΙΑΣ|ΑΝΕ|
 ΠΑΥΣΑΤΟΕΙ
 ΣΤΗΠΡΩΤΗΙΟΥΛΙ
 ΚΑΤΑΤΟ,ΑΨΜΘ΄Ο.

ΕΤΟΣ ἦτοι : ἡ ξένη ξενωθεί | σα τοῦ
 οἴκου καὶ οἰκείων | οἶκον εὖρατο τήμονήν |
 τῆς Κυρίας [ἀνε] | παύσατο 'εἰ | ἐτῆ πρώτη
 'Ιουλίου | κατὰ τὸ ἀψμθ' σωτήριον ἔτος.

Ἐπὶ δὲ ἱεροῦ διαστύλου (ὑψ. 1,80)
 ἐκ λίθου λευκοῦ μαρμάρου, ἀπεριμμέ-
 νου που ἐν τῇ αὐλῇ ἀνέγνωμεν τὴν
 ἐπιγραφὴν Ἰακώβου ἱερομονάχου :

Ἐν τῇ Μονῇ
 Βαρσῶν ὀπισθεν
 τῶν κελλίων εὖ-
 ρομεν ἀναγε-
 γλυμμένα κο-
 σμήματα κ'.—
 θ'. αἰῶνος. Ὁ-

Φ	Ω	Ο	Η	Ζ	Ω	Η
---	---	---	---	---	---	---

πισθεν δὲ τοῦ
 ἱεροῦ βήματος
 ἐπὶ ἀπεριμμέ-
 νου κιονίσκου
 τὰ ἐξῆς ἐν σχή-
 ματι σταυροῦ
 γράμματα.

Ο
Ρ
Ο
Ι
Τ
Ο
Α
Γ
Ι
Ω
ΤΟ
Ε
Κ
Λ

†	†
ΙΚΟ	Ιαζο
ΒΧΙ	βον ι
ΕΡΟ	ερο
ΗΟΗ	μον
ΑΧΧ	άχου
ΤΧΕΛ	του ἐλ
ΦΟΗ	ατομ
ΙΓΗ	ίσαν
ΤΟΓ	τος
ΤΑΥ	ταύ
ΤΑΣ	τας
ΥΤΥΗ	τούτου μ
ΝΗΦ	νήστ
ΙΘΗ	ιθη
ΤΙΧΕ	τι Χριστε
ΕΝΟ	εν ο
ΡΚΑ	ρα κα
ΤΑΔΙ	ταδί
ΚΗΣ	κης

Ἔσοι τῆς ἀγιωτάτης Ἐκκλησίας
 Φῶς — Ζωή.

Τῆ 14 Σεπτεμβρίου ἐπεσκέφθημεν ἐν Βόλῳ τὴν ἐφ' ὑψηλοῦ λόφου παλαιὰν ἐπισκοπὴν Δημητριάδος καὶ τὸ πρὸ τούτου ἠρειπωμένον ναΐδιον τῶν Γενεθλίων τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου.

Ἡ ἐπισκοπὴ αὕτη ἔχουσα ναὸν τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου, δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν ὅτι, εἶναι πλουσιώτατον μουσεῖον συντριμμάτων ἀρίστης ἀρχαίας χριστιανικῆς τέχνης, διαστύλων, θωρακίων, κιονοκράνων, κεραμοπλαστικῶν κοσμημάτων κ. λ.

Εἰς τὸ ὑπέρθυρον τῆς βορείου Πύλης ἐπὶ ἀρχαίου χριστιανικοῦ μεσοθυρίου εὔρηται ἡ ἐπιγραφὴ αὕτη :

Ο ΔΗΜΗΤΡΙΑΔΟΣ ΚΑΛΙΣΤΟΣ [=Κάλλιστος]
ΚΑΙ ΚΤΗΤΟΡ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ
ΕΤΕΙ, ΖΡΜΖ [=7147—1639]

Ὅπισθεν δὲ τοῦ ἱεροῦ βήματος εὔρηται ἀναγεγλυμμένη ἡ παράστασις αὕτη (Εἰκ. 3), ἀναμιμνήσκουσα ἐντελῶς τὰ ἀρχαῖα ἀνάγλυφα.

Εἰκ. 3.

Ἐπὶ μαρμάρου παράστασις τῆς Θεοτόκου ὄδουγούσης τὸν παῖδα Ἰησοῦν πρὸς τὸν Δίκαιον Ἰωσήφ ἢ τὸν Συμεών.

Ἐν τῇ ἀπεικονίσει ταύτῃ παρίσταται ἡ Θεοτόκος, τῇ μὲν ἀριστερᾷ κρατοῦσα μανθῆλιον, τῇ δὲ δεξιᾷ ὄδουγούσα τὸν παῖδα Ἰησοῦν πρὸς ἄνδρα καθήμενον εἰς τὸ βάθος ἐπὶ ἐδράνου.

Πιθανῶς ἐστὶ παράστασις τῆς Ἑπαπαντῆς τοῦ Κυρίου ἢ ὁ καθήμενος παρίστησι τὸν Δίκκιον Ἰωσήφ, πρὸς ὃν ἡ Θεοτόκος ἄγει τὸν παῖδα Ἰησοῦν.

Ἐπὶ τῆς παραστάσεως ταύτης ἀναγινώσκομεν ἑκατέρωθεν μὲν τῆς Θεοτόκου :

Η ΜΑΚΡΙΝΙ ΚΑΙ ΟΞΕΙΑ ΕΠΙ

ΤΙΣΣΑ

ΣΚΕΨΙΟ

κατωτέρω δὲ

ΔΕΗ | ΣΙΣ | ΕΥ | ΤΕΛΟΥΣ | ΔΕΟΝ | ΤΙΟΥ ΜΟ | ΝΑΧΟΥ

Ὡσαύτως ἐν τῷ περιβόλῳ τοῦ ναοῦ εἶδομεν καλλίστης χριστιανικῆς ἀνάγλυφον εἰκόνα τοῦ Ἀρχαγγέλου Μιχαήλ, οὗ φωτογραφικὸν ἀπότυπον κατεθέσαμεν τῷ Μουσεῖῳ ὑπ' ἀριθ. 2160, ἀρχιτεκτονικὴν δὲ κάτοψιν ὑπ' ἀριθ. 2203

Ἐξῶθεν τοῦ ναοῦ παρίσταται ἐφ' ὕψους ἡ Δευτέρα παρουσία, τὸ ἱερὸν τρίμορφον, καὶ πληθὺς ἐτέρων ἁγιογραφικῶν, ὧν φωτογραφικὰ ἀπότυπα μετὰ τῶν περίξ χριστιανικῶν μνημείων ὠσαύτως κατεθέσαμεν ὑπὸ τοὺς ἀριθ. 2156 — 2161.

Ἐν Τρικκάλοις ἐν τῷ Ναῷ τοῦ Ἁγίου Νικολάου ἐθαυμάσαμεν τὴν ἀρχαίαν χρῆσιν τῶν δύο ἀμβώνων, τοῦ μὲν, διὰ τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ Εὐαγγελίου, τοῦ δέ, διὰ τὴν τοῦ Ἀποστόλου. Φωτογραφικὸν ἀπότυπον τούτου καταθέσαμεν ἐν τῷ Μουσεῖῳ ὑπ' ἀριθ. 2071 (1).

1. Μετὰ ψυχικοῦ ἀλγους πληροφοροῦμεθα ὅτι οἱ ἐπίτροποι τοῦ ναοῦ, διακοσμήσεως χάριν ἀφῆρσαν τὸν ἕνα τῶν ἀμβώνων! Ἀπολέσθη δ' οὕτω σεβασμία χρῆσις, ἣτις συνόδεν ἡμᾶς πρὸς τὴν χρῆσιν τῆς πολιᾶς χριστιανικῆς ἀρχαιότητος· καὶ ἦν ἤδη βλέπομεν ἐν ταῖς ἀρχαίαις Ἐκκλησίαις τῆς Ρώμης, τῆς Βενετίας, καὶ ἀλλαγῶ. Πόσαι τοιαῦτα καταστροφὰ θὰ προλαμβάνοντο, ἂν οἱ Σεβασμιώτατοι Ἱεράρχαι καὶ οἱ Δήμαρχοι μείζονα ἐπέδεικνυον προσοχὴν.

Οἱ ἐπίτροποι τῶν Ναῶν, ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἀπλοὶ ἄνθρωποι, κυριολεκτικῶς ὑπὸ θείου ζήλου ἐμπνεόμενοι, καὶ κύριον ἐλατήριον τὴν εὐπρέπειαν τοῦ οἴκου τοῦ Κυρίου ἔχοντες, ἀκουσίως τοιαῦτα καταστροφὰς ἐπιφέρουσιν εἰς τὰ χριστιανικὰ οἰκοδομήματα, δι' αἷς, ἂν εἶχον ἀνεωγμένα τὰ ὄμματα τῆς ἐπιστήμης πικρῶς θὰ ἔκλαιον ἐπὶ τῇ φοβερᾷ καταστροφῇ, ἣν καταφέρουσι πρὸς τὴν ἐπιστημονικὴν τιμὴν καὶ δόξαν τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῆς Πατρίδος.

Τίς δύναται νὰ ἀντικαταστήσῃ πλέον τὸν πανάρχαιον καὶ μοναδικὸν οὐκ ἀπτερον Ναὸν τοῦ Ἀθηνῆσι ναοῦ τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων, ὃν οἱ ἐπίτροποι εὐπρεπείας καὶ εὐρωχίας χάριν διὰ παντός ἐξηφάνισαν!

Ἄτυχως ἡ Γενικὴ Ἐφορὰ τῶν Ἀρχαιοτήτων (τ. ἔ. ὁ κ. Καβαθιάς) ἐκ

Τῆ 22 Σεπτεμβρίου ἐπισκέφθημεν τὴν Μονὴν τῶν Μεγάλων Πυλῶν (Πορτα—Παναγιά), ἣς ὁ ναὸς καὶ ἰδίᾳ ὁ μύαξ φέρει πλουσιωτάτην κεραμοπλαστικὴν ἀρχιτεκτονικὴν διακόσμησιν καθαρῶς Χριστιανικῆς τέχνης, ἀποπνέουσαν πλῆρες τὸ ἄρωμα τοῦ ἀρχαίου Ἑλληνικοῦ πνεύματος διὰ τοῦ ὠραίου κεραμοπλαστικοῦ κοσμήματος τοῦ μαιάνδρου (Εἰκ. 4) (1).

Ἀρχικῶς ὁ ναὸς οὗτος δὲν εἶχεν εἰκονοστάσιον· λαμπρῶς δὲ σώζονται ἐν αὐτῷ τὰ ἱερά διάστυλα· εἰς τοὺς ἀνατολικοὺς δὲ πενσοὺς τούτων διεσώθησαν δύο λαμπρὰ ψηφοθετήματα, ἀντιστρόφως τῆς συνήθους διατάξεως, κείμενα δεξιᾷ μὲν τῷ δρόνῳ ἡ Θεοτόκος ἀριστερᾷ δὲ ὁ Ἰησοῦς (2) ἐν ὀρθῇ μεγαλοπροεπιῆ Ἑλληνικωτάτῃ στάσει (Εἰκ. 5).

Ἐν τῷ νάρθηκι εὔρηται ἐν ὑγροῖς εἰκῶν, ἐν ἣ παρίσταται ἄγγελος Κυρίου ὀδηγῶν γοιουκλινῆ ἐν μοναχικῷ σχήματι τὸν σεβαστοκράτορα Κομνηνὸν Ἰωάννην Ἀγγελὸν τὸν Δούκαν, τὸν καὶ ὡς ἰδρυτὴν τῆς Μονῆς ἀναφερόμενον, προσκυνοῦντα τὴν Θεοτόκον. Φωτογραφικὸν ἀπότυπον τῆς εἰκόνος ταύτης κατεθέσαμεν ἐν τῷ Μουσείῳ ὑπ' ἀριθ. 2152, τὴν Ἀρχιτεκτονικὴν δὲ τοῦ Ναοῦ κάτοψιν ὑπ' ἀριθ. 2202.

Τῆ 23 Σεπτεμβρίου 1895 ἐπισκέφθημεν τὴν Μονὴν Δουσίκου, ἐν ἣ ἀντεγράψαμεν πληθὺν χριστιανικῶν ἐπιγραφῶν, ἀνέγνωμεν πολλὰ ἐπὶ μεμβράνης λειτουργικὰ εἰλητάρια, καὶ πολλὰ ἕτερα ἐπὶ μεμβράνης ὡσαύτως ἀρχαῖα ἔγγραφα, ὧν τινὰ καὶ ἐφωτογράφησαμεν.

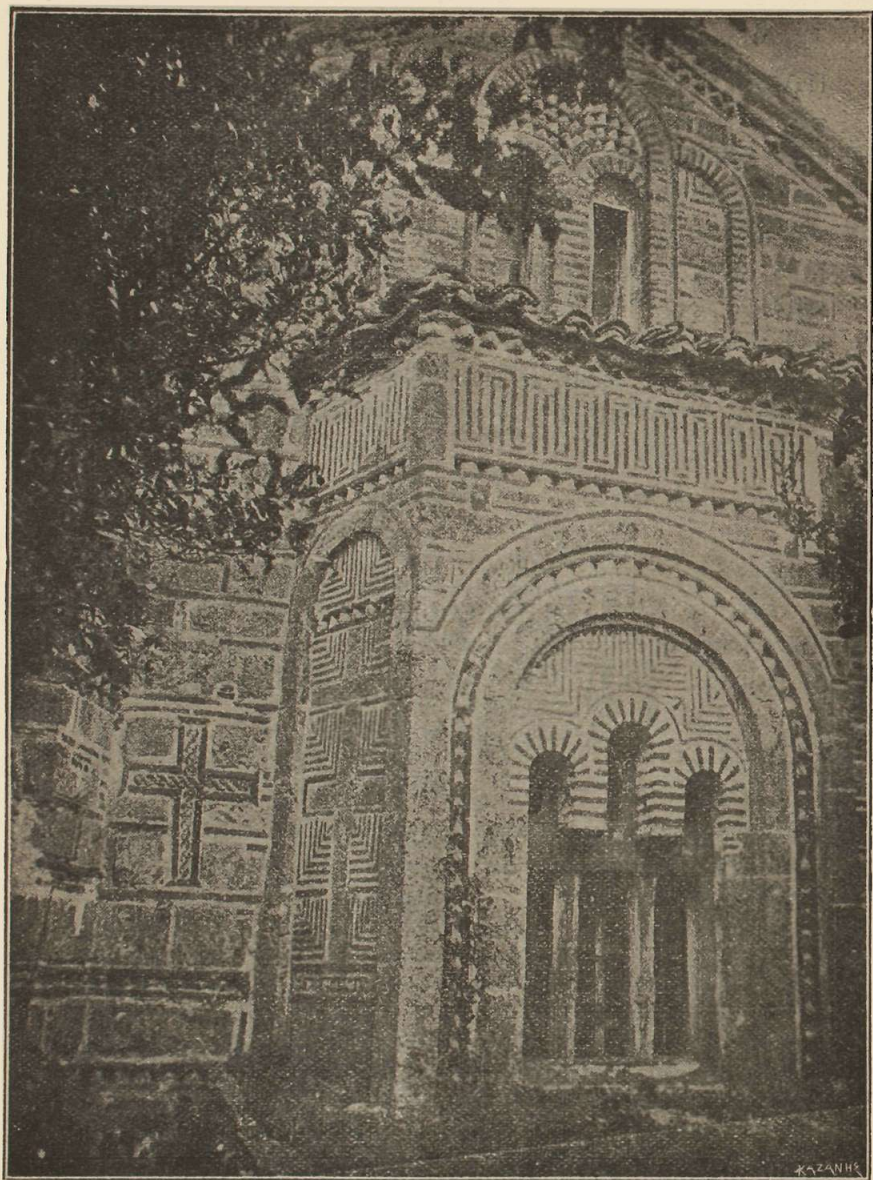

μονομεροῦς πρὸς τὰς χριστιανικὰς ἀρχαιότητας ἀφοσίωσης οὐδέποτε ἠνόησε ἢ ἠνόησε τὰς χριστιανικὰς ἀρχαιότητας. Καὶ εἶναι μὲν ἀληθές ὅτι διὰ νόμου ἐσχάτως ἐτέθησαν αὐταὶ ὑπὸ τὴν προστασίαν τῆς Κυβερνήσεως· ἀπὸ τῶν πραγμάτων ὅμως ἀπεδείχθη ὅτι τοῦτο ἦτο ὁ ἀσφαλέστερος τρόπος, ὅπως αὐτὰ ἐπισήμῳ μὲνωσιν **ΑΠΡΟΣΤΑΤΕΥΤΟΙ**.

1. Τοιοῦτοι μαιάνδροι εὔρηται ἐν τῇ Μονῇ Δαφνίου (πρὸλ. Memoire. Fig. 28), ἐν τῇ Ἁγίᾳ Μονῇ Ναυπλίου (αὐτόθ. Fig. 46), ἐν τῷ παρὰ τὸ Ναύπλιον ναῷ Μέρπαγα (αὐτόθ. Fig. 91), ἐν ναῷ Ἁγίου Βασιλείου Ἄρτης (αὐτόθ. Fig. 92) κ. λ.

2. Ἡ σχέσις τῶν δεξιῶν καὶ ἀριστερῶν ἐν τῷ ναῷ τούτῳ τηρεῖται ὡς πρὸς τὸν ἱερέα ἐστραμμένον πρὸς τὸν λαόν.

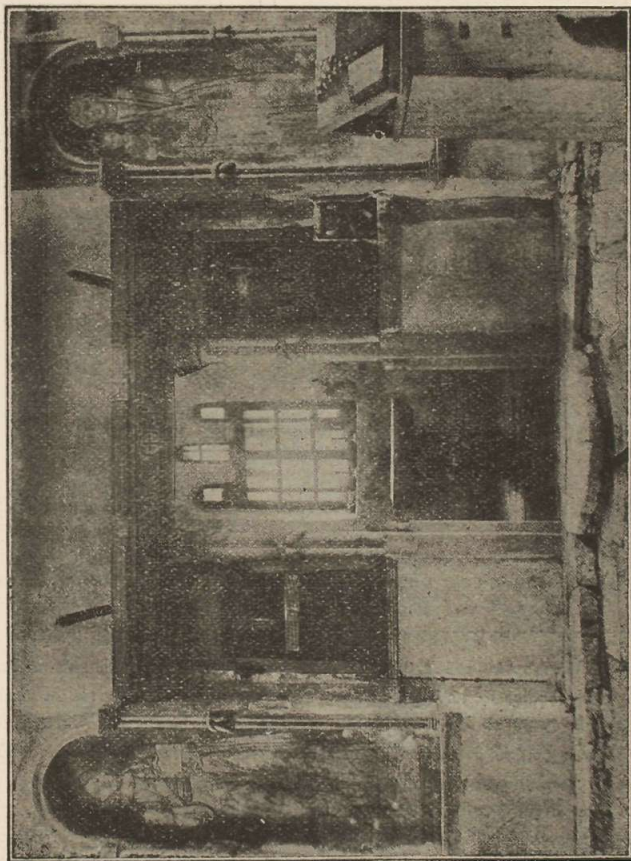

Εικ. 4.

Κεραμοπλαστική διακόσμηση τοῦ μᾶκος τοῦ ναοῦ τῆς Μονῆς
τῶν Μεγάλων Πυλῶν (Θεσσαλίας).

Τούτων λόξου ἄξιον ἐστὶ τὸ Μητροπολιτικὸν ἔγγραφον τοῦ 1381 (=1381), οὗ ἡ ἀρχὴ « Ἡ μὲν σεβασμία Μονὴ τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου τῶν Μεγάλων Πυλῶν βελτιουμένη... », ἐν ᾧ ἀναφέρονται ἀφιερῶματα καὶ κτήσεις τῆς Μονῆς ταύτης.

Εἰκὼν δ.
Μωσαϊκαὶ εἰκόνες τοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς Θεοτόκου ἐν τοῖς πενθόις
τοῦ ναοῦ τῆς Μονῆς τῶν Μεγάλων Πυλῶν (Ἡεσσαλίας).

Ἐν τέλει τοῦ ἔγγραφου τούτου ἀναγινώσκομεν τὰς ὑπογραφάς.
† Νεῖλος ἐλέφ Θεοῦ ἀρχιεπίσκοπος Λαρίσσης ὑπέρτιμος καὶ ἔξαρχος δευτέρας Θεσσαλίας καὶ πάσης Ἑλλάδος καὶ τὸν τόπον ἐπέχων τοῦ Σίδης.

† Ἰωάννης Οὔρεσις ὁ Παλαιολόγος ὁ διὰ τοῦ θείου

καὶ ἀγγελικοῦ σχήματος μετονομασθεὶς Ἰωάσαφ μοναχός (1). κλ.

Φωτογραφικὸν ἀπότυπον τούτου κατεχωρήθη ἐν τῷ Μουσεῖῳ ὑπ' ἀριθ. 2154.

Ὡσαύτως δὲ ἐφωτογραφήσαμεν τὸ ἔγγραφον τοῦ Μητροπολίτου Λαρίσσης Βησσαρίωνος, οὗ ἡ ἀρχὴ «† Τῆς ἐμῆς μετριότητος τὰς διατριβὰς ποιούσης ἀνά τὴν ἐπαρχίαν τῆς ἀγιωτάτης ἐπισκοπῆς Δημητριάδος», ὅπερ καταχωρήσαμεν ὑπ' ἀριθ. 2153 (2).

Κατὰ Δεκέμβριον δὲ τοῦ 1895 ἐπεσκέφθημεν τὴν παρὰ τὴν Λεβαδείαν Μονὴν τοῦ Ὁσίου Λουκά, ἔνθα λεπτομερῆ συνετάξαμεν κατάλογον τῶν ἐν ταύτῃ περιωθέντων ψηφοθετημάτων. Ἀρχιτεκτονικὴν δὲ κάτοψιν τοῦ ναοῦ κατεθέσαμεν ἐν τῷ Μουσεῖῳ ὑπ' ἀριθ. 2204.

Τῆ 5 Δεκεμβρίου 1895 ἐπεσκέφθημεν τὴν παρὰ τὴν Ἀντίκυρραν ἀρχαίαν Μονὴν τοῦ Προδρόμου, ἐν ᾗ εὑρομεν ἀγιογραφίας τοῦ 1660.

Φωτογραφικὰ ἀπότυπα τῆς Μονῆς ταύτης κατεθέσαμεν ἐν τῷ Μουσεῖῳ ὑπ' ἀριθ. 2186—2187.

Ἐν δὲ Ἀντικύρρα εὑρομεν συντρόιματα Χριστιανικοῦ Ναοῦ ε—ς'. αἰῶνος (3).

Τῆ 7 Ἀπριλίου κατὰ τὰς ἐν Ὀλυμπίᾳ ἑορτὰς ἐπὶ τοῖς ἀποκα-

---

1. Κατὰ πληροφορίαν τοῦ Σεβασμ. Ἀρχιερέως Τρίκκης κ. Προκοπίου ἐν τῷ ναῷ τῆς Μεταμορφώσεως τῶν Μετεώρων εὑρηται ἡ κάρα, τὸ στέμμα καὶ τὸ κύπελον τούτου· ἐν δὲ τῇ Ἑθνικῇ Βιβλιοθήκῃ ἐν τῷ τμήματι τῶν χειρογράφων ὑπ' ἀριθ. 58 εὑρηται τὸ ἐγκόλπιον αὐτοῦ Εὐαγγέλιον μετὰ τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ Ἰωάσαφ (πρόλ. Κατάλ. χειρογρ. Ἑθν. Βιβλιοθήκης Σακελιῶνος σελ. 12.

2. Ἀντίγραφον τῆς διαθήκης τοῦ Ἁγίου Βησσαρίωνος μετ' ὑπογραφῶν πολλῶν ἄλλων μεταγενεστέρων Ἀρχιερέων ὅρα ἐν τῇ Ἀκολουσίᾳ τοῦ Ἁγ. Βησσαρίωνος, 1897. σελ. 69—70. Πολλὰς ὁμολογοῦμεν χάριτας τῷ λογίῳ τῆς Μονῆς Δουσίκου προηγουμένῳ κυρίῳ Θεοφάνει· Ἀγγελίδῃ ἐπὶ ταῖς προσθύμας παρασχεθεῖσαις ἡμῖν εὐκολαῖς. Τὰ περὶ τῆς Μονῆς Δουσίκου θέλωμεν δημοσιεῦσαι ἄλλοτε.

3) Εὐτυχεῖς λογίζομεθα ὅτι ἐγενόμεθα αἴτιοι νὰ ἰδρωθῇ ἐν Ἀντικύρρα τὸ ἑξῆς τοῦ Ἁγίου Νικολάου πρὸς ἐκκλησιασμὸν τῶν ἐκεῖ πιστῶν, οὐδενὸς πρὸ τούτου ναυδίου ὑπάρχοντος. Ἡ δὲ Δ.Μ. ἡ σεπτῆ ἡμῶν Ἀνασσα τὴν εὐσέθειαν τῶν κατοίκων τιμῶσα καὶ μέγαν κώδωνα ἐδωρήσατο ἐπὶ ἀλήστῳ μνημῆ τῆς πολυκλαύστου βασιλοπαιδος Ἀλεξάνδρας.

λυπτηρίοις τῆς προτομῆς τοῦ σοφοῦ φιλέλληνος Ἐρνέστου Κουρτίου, ἐν οἷς παρῆσαν περὶ τοὺς 70 κεκλημένοι, ἡμεῖς τὴν ἡμετέραν ἀντιπροσωπεύοντες Ἐταιρείαν προσεφωνήσαμεν ὧδε :

ΚΥΡΙΟΙ

Ἡ Χριστιανικὴ Ἀρχαιολογικὴ Ἐταιρεία, ἐρευνῶσα δεκαεννέα ὄλων αἰώνων τέχνην—συνέχειαν τῆς ἀρχαίας τέχνης—εὐγνωμοσύνης ἀποτείνουσα ὀφειλὴν, συγχαίρει ἐπὶ ταῖς ἐορταῖς ταύταις τῷ μεγάλῳ τῆς Γερμανίας τέκνῳ καὶ κλεινῷ ἐξευρενητῇ τῆς Ὀλυμπίας Ἐρνέστῳ Κουρτίῳ.

Ὡς δ' ἐν μέσῳ ὑμῶν ἤκομεν ἀντιπρόσωποι τῆς Χριστιανικῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας, οὕτως καὶ ἐν μέσῳ τῶν ἀθανάτων τούτων μνημείων, ἐς αἰεὶ τὰς σπουδὰς ἡμῶν σεμνῶς ἀντιπροσωπεύουσι τὰ ἀνευρεθέντα χριστιανικοῦ ναοῦ ἐρείπια, λαμπρὸν ἡμῖν παρέχοντα δεῖγμα τῆς ἀπὸ τοῦ τετάρτου ἄχρι τοῦ ἔκτου αἰῶνος ἐσωτερικῆς τῶν ἀρχαίων χριστιανικῶν βασιλικῶν διαθέσεως.

Αἱ τελευταῖαι δὲ τοῦ ἐνδόξου Κουρτίου περὶ Παύλου τοῦ Ἀποστόλου μελέται σαφῶς καταδεικνῦσιν ὅτι ἀμφότεραι, ἢ τε προχριστιανικὴ καὶ χριστιανικὴ ἀρχαιολογία σκοπὸν ἓνα ἔχουσι, πῶς ἂν ὡς ἄριστα τὰ σκοτεινὰ σημεῖα τῆς ἐξελίξεως τοῦ ἐνιαίου Ἑλληνικοῦ πνεύματος διαφωτίσαιεν.

Ἡ Χριστιανικὴ Ἀρχαιολογικὴ Ἐταιρεία εὐχεται τῷ γεραρῷ Ἐρνέστῳ Κουρτίῳ σθένος ἀγήρω καὶ ἡμέρας μακρὰς ἐπ' ἀγαθῷ τῆς ἐπιστήμης καὶ τέχνης.

(Die Ernst Curtius—Büste in Museum zu Olympia Bericht für die An der Stiftung Beteiligten, σελ. 20).

Γ'. Λόγου ἄξια ἀντικείμενα κατὰ τὸ ἔτος 1895 περιελθόντα εἰς τὸ Μουσεῖον ἡμῶν.

Κατὰ τὸ λήξαν ἔτος 1895 λόγου ἄξια ἀντικείμενα περιήλθον εἰς τὸ Μουσεῖον ἡμῶν τὰ ἑξῆς:

Ἡ ὑπ' ἀριθ. 2090 χρυσοκέννητος μίτρα τοῦ Ἀρχιμανδρίτου Μελετίου Μυριανθέως, δι' ἧς οὗτος ὑπεδέχθη τὸν Αὐτοκράτορα τῆς Ρωσσίας ἐν τῷ ἐν Καυκάσῳ Μετοχίῳ τῆς Παναγίας τοῦ Κύκου. (1).

Οἱ ὑπ' ἀριθ. 2095 ξύλινοι πίνακες, ἐφ' ὧν μεθοδικῶς οἱ ἐν Κρήτῃ διδάσκαλοι ἀναπτύσσουν τὰ περὶ τοῦ μυστηρίου τοῦ δόγματος τῆς Ἁγίας Τριάδος, πολύτιμον δῶρον τοῦ σεπτοῦ Ἱεράρχου Ρεθύμνης καὶ Αὐλοποτάμου κ. Διονυσίου.

Αἱ ὑπ' ἀριθ. 2100—2114 δωρεαὶ τῆς παρὰ τὴν Τρίπολιν Μονῆς Γοργοπηκῆου.

Αἱ ὑπ' ἀριθ. 2119—2136 δωρεαὶ τῆς ἐν Θεσσαλίᾳ Μονῆς Δουσίκου, ὧν ὑπερέχει ἡ ὑπ' ἀριθ. 2122 εἰκὼν, ἣν ὁ ἐπίσκοπος Διδυμοτείου καὶ Ἐλασσῶνος Ἀρσένιος, μεταθὰς εἰς Ρωσσίαν μετὰ τοῦ Πατριάρχου Ἱερεμίου καὶ τοῦ Μονεμβασίας Ἱεροθέου ὅπως χειροτονήσῃσι τὸν πρῶτον Πατριάρχην τῆς Ρωσσίας, ἐκ Μόσχας ἀπέστειλε ὡς εὐλογίαν πρὸς τὴν Μονὴν Δουσίκου (2).

Τὸ ὑπ' ἀριθ. 2138 χειρόγραφον ψαλτήριον, δωρηθὲν ὑπὸ τοῦ ἐν Μικρῷ Μέρτζι τῆς Θεσσαλίας ἱερέως Σακελλαρίου κ. Κωνσταντίνου.

Τὰ ὑπ' ἀριθ. 2139—2140 ἔργα ἀρχαίας τέχνης Κλεινωβοῦ, δῶρα τοῦ ζηλωτοῦ τῶν πατρῶων Ἀρχιεπισκόπου Τρικκάλων κ. Προκοπίου.

Τὰ ὑπ' ἀριθ. 2143—2187 φωτογραφικὰ ἀπότυπα τῶν Χριστιανικῶν Ἀρχαιοτήτων τῆς Πελοποννήσου καὶ Θεσσαλίας καὶ ἰδίᾳ τοῦ ἱεροῦ ἁμβωνος Καλαμπάκας, τῶν Μετεώρων, τῆς Μονῆς τῶν Μεγάλων Πυλῶν, καὶ τῶν ἐν αὐτῇ ψηφοθετημάτων τῆς Μονῆς Δουσίκου, τῆς ἀρχαίας Μητροπόλεως Δημητριάδος, τῶν ψηφοθετημάτων τῆς παρὰ τὴν Λεβαθεῖαν Μονῆς τοῦ Ὁσίου Λουκά, καὶ τῆς παρὰ τὴν Ἀντίκυρραν ἀρχαίας Μονῆς τοῦ Προδρόμου.

Τὰ ὑπ' ἀριθ. 2188—2194 δῶρα τῆς ἀνωτέρω μονῆς τοῦ Προδρόμου, ὧν λόγου ἕξια τὰ χρυσοπάστα ὑπομάνικα τοῦ 1642, ἐξ ὧν ἐπὶ μὲν τοῦ ἐνὸς εἰκονίζεται ὁ Εὐαγγελισμός, ἐπὶ δὲ τοῦ ἐτέ-

1) Γνωστὸν ὅτι πάντες οἱ ἐν Ρωσίᾳ Ἀρχιμανδρίται φέρουσι Μίτρας.

2) Πλείονα περὶ τῆς εἰκόνος ταύτης ἐς ἄλλοτε.

ρου ἡ Γέννησις τοῦ Χριστοῦ μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς « Θεὸς τὸ τε-
χθὲν ἡ δὲ μήτηρ παρθένος ». (Εἰκ. 6 καὶ 7).

Ὁ ὑπ' ἀριθ. 2195 ἀρχιερατικὸς σάκκος, οὗ χαρακτηριστικὴν
λίαν αἰ βραχεῖαι χειρῖδες, κατὰ τὸν ἀρχαῖον τρόπον, ὅπως φαίνων-

Εἰκ. 6.
Λεξιὸν ζωοδόπουτον ὑπομάνικον τοῦ 1642 ἐν ᾧ ὁ Εὐαγγελιστὴς
τῆς Θεοτόκου

ται τὰ μεγάλου μεγέθους ὑπομάνικα, ὑπὸ τῆς Μονῆς Φλαμουρίου
δωρηθεῖς φροντίδι τοῦ Μητροπολίτου Δημητριάδος κ. Γρηγορίου.

Αἱ ὑπ' ἀριθ. 2196 — 2204 ἀρχιτεκτονικαὶ κατόψεις τῆς Μονῆς
Καυσαριανῆς, τῶν παρὰ τὴν Τρίπολιν Μονῶν Ἰοργεπηκόου, Ἐπά-
νω Χρέπας, Βαρσῶν, τῶν ἐν Θεσσαλίᾳ Ναῶν τῆς Παρτο-Παναγιᾶς,
Δουσίκου, ἀρχαίας Μητροπόλεως Δημητριάδος κ.λ.

Ἡ ὑπ' ἀριθ. 2208 ἀπὸ τοῦ Φρουρίου Ζακύνθου ἀποσταλεῖσα

ἡμῖν μαρμαρίνη πλάξ ὕψ. 1,31 πλ. 0,75, ἐφ' ἧς ἀνάγλυφος παρίσταται Ἰωάννης ὁ Πρόδρομος ἰστάμενος ἐπὶ τριῶν μεσαιωνικῶν οἰκοσήμεων, τὴν μὲν δεξιὰν ἔχων πρὸς τὰ ἄνω (οἱ δάκτυλοι εἰσὶ κατεστραμμένοι), τῇ ἀριστερᾷ δὲ κρατῶν εἰλητάριον, ἐφ' οὗ ἀναγινώσκουμεν τὸ σύνθημα ρητὸν « **Μετανοεῖτε.. κλ** ».

Εἰκ. 1.
Ἁγιόπεδον τοῦ ἀποστόλου τοῦ 1642 ἐν ᾧ ἡ Γέννησις
τοῦ Χριστοῦ

Τοσαύτη Κύριε, ἢ κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο 1895 Κυρίω, συναιρομένω μοι συντελεσθεῖσα ἐργασία.

Εἶθε τὸ ἐπόμενον πλείονας νὰ ἔχη τὰς ἐπιτυχίας καὶ πλειοτέραν τὴν συγκομιδὴν τοῦ ἀφθάρτου πλοῦτου τοῦ ἀθανάτου Πνεύματος τῆς Ἐπιστήμης.